

Discriminarea rasială în județele Mureș și Satu Mare

ISTVÁN HALLER

1. Introducere

În cursul anului 2000, Consiliul Europei, prin Direcția Generală pentru Drepturile Omului și Secretariatul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, a lansat programul *Non-Discrimination Review* în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În următorul an s-a format grupul de experți din România (Renate Weber — FSD, Eugen Crai — UNICEF, Haller István — Liga PRO EUROPA), selectați cu acordul Consiliului Europei. Acest grup a contactat o serie de experți care să identifice prioritățile pentru România. În urma consultărilor, au fost selectate trei domenii: cel al educației, al accesului la servicii publice și locuri de muncă, al sistemului judiciar.

După analizarea legislației interne și a tratatelor internaționale în domeniu, grupul de experți a decis realizarea unui studiu de caz în județul Mureș. Alegerea județului s-a bazat pe:

- a) diversitatea etnică a județului, cu o compoziție echilibrată între majoritari și minoritari;
- b) existența celei mai numeroase comunități de romi din România;
- c) existența unor situații interetnice conflictuale la începutul anilor '90;
- d) expertiza Ligii PRO EUROPA în domeniu, organizație care urmărește fenomenul discriminării în regiune de mai bine de un deceniu.

Pentru a avea o evidență a discriminărilor în toate domeniile vieții sociale, în mod comparativ pentru două județe (Mureș și Satu Mare), Liga Pro Europa și-a propus pentru anul 2004 realizarea prezentului studiu.

2. Clarificări terminologice

În conformitate cu terminologia internațională, prin discriminare rasială se înțelege „orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă,

culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are ca scop sau efect de a distruge sau compromite recunoașterea, folosința sau exercitarea în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alt domeniu al vieții publice” (*Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*¹). Prin urmare, în studiul de față se consideră discriminare rasială și fenomenul cunoscut de opinia publică sub denumirea de discriminare etnică.

Discriminarea poate fi de trei tipuri:

a) *Discriminarea directă* apare în situația în care „o persoană este tratată mai puțin favorabil decât alta, dacă ar putea fi tratată într-o manieră similară” (*Directiva Consiliului Uniunii Europene nr. 2000/43/CE din 29 iunie 2000 privind implementarea principiului tratamentului egal acordat persoanelor indiferent de originea lor rasială sau etnică*²). Exemple clasice pentru discriminările directe sînt anunțurile de angajare care specifică „exclus romi” sau afișele cu conținut similar expuse la intrarea în baruri sau discotecii.

b) În cazul *discriminării indirecte*, „o prevedere, un criteriu sau practică aparent neutră dezavantajează anumite persoane [...] față de alte persoane” (*Directiva 43/2000*). Exemplul tipic al acestei forme de discriminare îl reprezintă introducerea obligativității unor uniforme scumpe în unele școli generale, care are drept urmare dirijarea copiilor proveniți dintr-un mediu sărac spre alte școli.

c) *Discriminarea structurală* înseamnă slaba reprezentare a unor categorii de persoane în diferite domenii. Spre exemplu, datele statistice relevă procente foarte scăzute de prezență a minorităților în justiție.

Dacă primele două forme de discriminări pot fi contracarate prin sancțiuni (conform *Ordonanței 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*³), discriminarea structurală impune contramăsuri cu caracter sistemic: evidențierea ei — prin metode statistice — trebuie să fie urmată de elaborarea de măsuri speciale (numite și măsuri pozitive sau, în mod greșit, discriminare pozitivă). Aceste măsuri au scopul de a asigura „progresul unor grupuri rasiale sau etnice sau al unor indivizi avînd nevoie de protecția care poate fi necesară pentru a le garanta folosința și exercitarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în condiții de egalitate”, cu condiția ca ele „să nu aibă drept efect menținerea de drepturi distincte [...] după realizarea scopurilor pentru care au fost adoptate”. Între măsurile speciale se numără alocarea de locuri speciale pentru tinerii romi în învățămîntul liceal și universitar.

O formă specifică a discriminării este comisă prin atingerea demnității personale (prin discursul instigator la ură sau prin hărțuire) care este definit ca un „comportament manifestat în public, avînd caracter de propagandă naționalist-șovină, de instigare la ură rasială sau națională, ori acel comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei

comunități” (*Ordonanța 137/2000*). Declararea în public a dorinței de a evacua populația romă din zona centrală a unui oraș reprezintă o astfel de discriminare, întrucât creează pentru această comunitate o atmosferă de intimidare (dacă dorința respectivă este „motivată” și prin afirmația că romii reprezintă un focar de infecție, atmosfera devine de-a dreptul ostilă, degradantă, umilitoare).

3. Metodologia folosită

În prima fază a realizării studiului au fost organizate trei întâlniri cu specialiștii din cele trei domenii selectate, iar a patra întâlnire — beneficiind de participarea sociologilor — a fost consacrată elaborării detaliate a metodologiei. La aceste întâlniri au fost invitați reprezentanți ai autorităților, ai comunităților minoritare (s-a urmărit situația comunităților maghiare, rome, evreiești, germane) și experți.

A urmat perioada de colectare a informațiilor (ținând cont de propunerile participanților la întâlniri), prin obținerea datelor statistice, realizarea de interviuri (cu aproximativ 50 de persoane: reprezentanți ai diferitelor autorități, cadre didactice, judecători, procurori, cetățeni obișnuiți) și de chestionare (au fost completate aproximativ 400 de chestionare de către funcționari publici, cetățeni din Tîrgu-Mureș, deținuți din Penitenciarul Tîrgu-Mureș).

Pornind de la această experiență, prezentul studiu

- a) urmează metodologia anterior elaborată;
- b) analizează toate domeniile vieții sociale⁴.

4. Situația geografică și politică a celor două județe

Județul Mureș, situat în zona centrală a României, cu o suprafață de 6.696 km², are 4 municipii (Tîrgu-Mureș — reședință de județ, Sighișoara, Reghin și Tîrnăveni), 7 orașe (Sovata, Luduș, Iernut, Miercurea Nirajului, Ungheni, Sîngeorgiu de Pădure, Sărmașu), 91 de comune și 487 de sate.

Județul Satu Mare se află în partea nord-vestică a României, cu o suprafață de 4.418 km², și are în componență un municipiu (Satu Mare, reședința de județ), 4 orașe (Carei, Negrești Oaș, Tășnad, Ardud), 57 de comune și 176 de sate.

Ambele județe au parcurs o istorie frământată: după ocuparea otomană a Ungariei Centrale, teritoriul județului Mureș a aparținut Principatului Transilvaniei, iar cel al Sătmarului a reprezentat zona tampon dintre Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Transilvania. La sfârșitul secolului al XVII-lea ambele județe au devenit parte a Imperiului Habsburgic, iar după primul război mondial, a Regatului României. Schimbările de putere (între 1940 și 1944 importante părți din ambele județe au revenit Ungariei), precum și de proporție etnică a populațiilor au creat tensiuni între comunitatea română și cea maghiară. În competiția pentru dominația politică, economică și culturală s-a folosit ca mijloc și discriminarea rasială.

În ambele județe, numărul romilor este considerabil. În Mureș se află cea mai numeroasă comunitate de romi înregistrată în România (conform

recensământului din 2002). Alte comunități tradiționale, cum ar fi evreii (afecțați de Holocaust) și germanii (afecțați de o emigrarea masivă datorită situației politice și economice) sînt pe cale de dispariție.

	1930	1956	1966	1977	1992	2002
Români	185.367	243.72	278.386	297.205	317.541	308.628
	43,54%	47,78%	49,57%	49,10%	52,05%	53,22%
Maghiari	176.99	231.875	249.675	268.251	252.651	227.673
	41,57%	45,18%	44,46%	44,31%	41,41%	39,26%
Germani	33.379	20.074	20.625	18.807	4.588	2.002
	7,84%	3,91%	3,67%	3,11%	0,75%	0,35%
Romi	17.444	13.804	11.402	20.019	34.798	40.834
	4,10%	2,69%	2,03%	3,31%	5,70%	7,04%
Evrei	11.405	3.241	1.053	646	199	148
	2,68%	0,63%	0,19%	0,11%	0,03%	0,03%
Alți	1.136	547	457	417	276	577
Total	425.721	513.261	561.598	605.345	610.053	579.862

Structura demografică a județului Mureș în funcție de apartenența etnică (1930-2002)

	1930	1956	1966	1977	1992	2002
Români	147.135	180.930	203.780	227.630	234.541	217.100
	48,87%	53,60%	56,70%	57,80%	58,52%	58,82%
Maghiari	95.104	145.880	147.594	152.738	140.392	129.998
	31,58%	43,22%	41,07%	38,78%	35,03%	35,22%
Germani	24.893	3.588	4.427	6.395	14.351	6.380
	8,27%	1,06%	1,23%	1,62%	3,58%	1,73%
Romi	4.787	2.283	1.750	5.256	9.823	13.517
	1,59%	0,68%	0,49%	1,33%	2,45%	3,66%
Evrei	23.164	3.433	573	320	79	40
	7,69%	1,02%	0,16%	0,08%	0,02%	0,01%
Alți	6.022	1.417	1.269	1.501	1.603	2.061
Total	301.105	337.531	359.393	393.840	400.789	369.096

Structura demografică a județului Satu Mare în funcție de apartenența etnică (1930-2002)

Românii sînt, în general, de religie ortodoxă și greco-catolică, maghiarii reformați, romano-catolici și unitarieni, iar germanii evanghelici (în principal în județul Mureș) și romano-catolici (în principal în județul Satu Mare). Repartiția religioasă a comunităților de romi se apropie în general de cea a populațiilor majoritare, un procent mai ridicat înregistrîndu-se în cadrul bisericilor neoprotestante (adventiste, penticostale).

În urma alegerilor parlamentare din noiembrie 2000, pentru județul Mureș din 9 deputați 4 reprezentau UDMR, 2 PDSR, 2 PRM, 1 PNL; din 4 senatori 2

UDMR, 1 PDSR, 1 PRM; pentru județul Satu Mare din 6 deputați 3 reprezentau UDMR, câte unul PDSR, PRM și PNL; din 2 senatori ambii erau din partea UDMR.

4. Rezultatele studiului

4.1. Observații generale

Persoanele intervievate și chestionate nu înțelegeau noțiuni cum ar fi „discriminare”, „discriminare rasială”, „măsuri speciale”, „discriminare indirectă”, „integrare socială” și neagă din principiu existența fenomenului discriminării, chiar dacă recunosc deficiențele existente. Tipice au fost răspunsurile de genul: „nu, la noi nu există discriminare rasială; da, la noi foarte puțini dintre angajați sînt minoritari” sau „nu, la noi nu există discriminare; da, la noi nu se respectă legislația privind minoritățile naționale”. Chiar și o bună parte a persoanelor aparținînd comunităților minoritare au considerat că termenul de discriminare rasială a fi prea „dur”; spre exemplu, mai mulți romi au afirmat: „nu, nu sînt discriminat, dar dacă mă duc la bar, nu sînt servit; dacă mă duc la autorități, refuză să-mi soluționeze problemele”. Nici noțiunea de apartenență etnică nu este cunoscută, foarte mulți români chestionați fiind revoltați, refuzînd răspunsul sau afirmînd: „eu sînt majoritar, nu etnic”. Stereotipurile negative cu privire la romi sînt atît de înrădăcinate, încît ele au fost reafirmate chiar dacă persoanele în cauză, reprezentanți ai unor instituții publice, cunoșteau scopul interviurilor (de exemplu: „țigani, oriunde ar locui, degradează din punct de vedere social zona respectivă”).

La fel, există deficiențe serioase în cunoașterea legilor. Procentul răspunsurilor corecte la întrebări (pentru funcționarii publici, întrebările s-au referit exclusiv la legile care îi privesc direct, cum ar fi Legea funcționarilor publici sau Legea autorităților publice locale; în chestionare erau date două variante, cea incorectă fiind mai defavorabilă minorităților) variază între 30-40% în cadrul funcționarilor de etnie română și între 60-75% în cadrul funcționarilor de etnie maghiară. În cazul acestor chestionare, în care erau doar două variante de răspuns, procentul de 50% ar fi putut fi atins prin răspunsuri date la întîmplare.⁵

Parțial din necunoaștere, parțial din inerție sau chiar reavoință, noile legi care prevăd utilizarea limbii materne, introducerea unor măsuri speciale, combaterea discriminării nu sînt respectate. Fără a oferi o listă exhaustivă, iată cîteva exemple de prevederi a căror nerespectare este o practică curentă și nu o excepție. Legea nr. 178/1997 stipulează utilizarea de traducători autorizați în procedura penală pentru persoanele care nu vorbesc bine limba română, totuși în acest scop sînt folosiți grefieri sau cetățeni care se află în mod incidental în sala de judecată. Ordonanța de urgență nr. 31/2002 interzice organizațiile și simbolurile cu caracter fascist, rasist sau xenofob și promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, totuși autoritățile refuză să

ia atitudine împotriva lor, spre exemplu, Ministerul Culturii analizează de mai bine de un an conținutul unor cărți antisemite, în loc să dea o soluție tranșantă și rapidă asupra difuzării lor. Legea 416/2001 prevede garantarea unui venit minim, dar Guvernul alocă sume de cinci ori mai mici decât cele prevăzute de lege.

4.2. Egalitatea accesului la educație și formare profesională

Datele recensământului din 1992 au dezvăluit serioase probleme în educația unor comunități etnice. Educația romilor se oprește în general la nivelul școlii primare, iar în cadrul comunității maghiare proporția celor cu educație de nivel universitar este mai redus decât media pe țară. În cadrul comunității de evrei și de germani nu există deficiențe.

Nivelul de educație	Români	Maghiari	Romi	Germani	Evrei
Total	89,49	7,39	1,41	0,56	0,05
Nedeclarat	84,92	5,76	5,57	0,91	0,10
Fără școală	86,54	2,95	8,37	0,14	0,01
Școala primară	89,90	6,21	2,25	0,41	0,02
Gimnazii, școli generale și prima treaptă de liceu	87,61	9,14	1,31	0,70	0,02
Școli profesionale, complementare sau de ucenici	90,57	7,69	0,39	0,54	0,02
Licee	90,96	7,44	0,15	0,59	0,08
Școli postliceale de specialitate și tehnice de maiștri	92,30	6,28	0,06	0,62	0,05
Instituții de învățământ superior	92,90	5,13	0,03	0,74	0,31
Neștiutori de carte	85,63	2,44	9,66	0,12	0,01

Nivelul de educație a populației din România cu vârsta de peste 12 ani pentru cele cinci comunități studiate, 1992

Dintre neștiutorii de carte, 10% sînt romi.

Datele statistice privind județul Mureș din anul școlar 2003-2004 arată o pondere în scădere spre nivelele superioare ale celor care învață în limba maghiară. Educația în limba germană este relativ bine dezvoltată, dar majoritatea elevilor nu provin din comunitatea germană. Educație în limba romani nu există, chiar și predarea limbii romani reprezintă o problemă.

	În limba română	În limba maghiară	În limba germană
% în populația județului	53,2	39,3	0,4
% în grădiniță	61,8	36,9	1,3
% în învățământul primar	65,9	34,1	1,0
% în învățământul gimnazial	66,3	32,7	1,0
% în învățământul liceal	72,3	26,1	1,6
% în învățământul profesional	78,3	21,7	0,0
% în învățământul postliceal	92,1	7,9	0,0

Educația în limbile minoritare pe nivele și tipuri de educație în județul Mureș

În județul Satu Mare fenomenele sînt similare; totodată, datele arată că din rîndul comunității maghiare mulți părinți optează pentru învățământul în limba română, înregistrîndu-se chiar un fenomen interesant: o parte a părinților care optează pentru educație în limba maternă în școala primară își trimit copiii la grădiniță în

limba română, pentru a le facilita învățarea limbii la o vîrstă preșcolară. Educația în limba germană este mai bine dezvoltată doar la nivel de grădiniță și liceu.

	În limba română	În limba maghiară	În limba germană
% în populația județului	58,8	35,2	1,7
% în grădiniță	71,6	25,6	2,8
% în învățămîntul primar	69,0	29,5	1,5
% în învățămîntul gimnazial	72,0	26,9	1,1
% în învățămîntul liceal	76,6	20,7	2,7
% în învățămîntul profesional	83,7	16,3	0,0
% în învățămîntul postliceal	72,3	27,7	0,0

Educația în limbile minoritare pe nivele și tipuri de educație în județul Satu Mare

Numărul celor care învață în limba română și aleg opțional învățarea limbii maghiare este infim — la nivelul județului Satu Mare există 37 de astfel de elevi.

În județul Mureș limba română este predată pentru 24 de copii în grădiniță, 798 de copii în școlile primare, 405 în gimnazii și 18 în licee, iar în județul Satu Mare pentru 135 de copii în școlile primare, 230 în gimnazii, 12 în licee.

Din cele 505 clase primare cu efectiv incomplet din județul Mureș, 218 sînt cu predare în limba maghiară, 4 în limba germană, iar din 277 de clase V-VIII, 92 cu predare în limba maghiară și 2 în limba germană. Aceste date arată că procentul claselor cu efectivul incomplet din județul Mureș în care învățămîntul se desfășoară într-o limbă minoritară este aproximativ la nivelul procentului claselor cu efectiv complet. În județul Satu Mare numărul claselor cu predare în limbile minorităților cu efectivul incomplet este semnificativ mai mic decît procentul claselor cu efectiv complet în limbile minorităților: din cele 194 de clase primare cu efectiv redus 53 sînt în limba maghiară și 3 în limba germană, din cele 48 de clase gimnaziale 19 în limba maghiară și 1 în limba germană. Din cele 10 clase liceale, profesionale, postliceale cu efectiv redus nici una nu este în limba minorităților.

În județul Mureș, în anul școlar 1997-1998 (datele privind anul școlar 2002-2003 și anul școlar 2003-2004 au fost considerate de inspectorat drept confidențiale!) au existat 15 unități de învățămînt liceal în care educația s-a desfășurat exclusiv în limba română, 23 de unități au fost bilingve (din care una româno-germană, celelalte româno-maghiare). Din cele 5630 de locuri, 4585 au fost pentru educația în limba română (81,6%), 1005 în limba maghiară (17,9%), 40 în germană (0,7%). Din cele 70 de profile, 20 (28,6%) erau accesibile în limba română și maghiară (două dintre ele și în limba germană), 46 exclusiv în limba română (65,7%), 4 numai în maghiară (5,7%). În Tîrgu-Mureș, unde ponderea populației maghiare a fost aproximativ 50%, 89 de clase de liceu au fost în limba română (70,6%), 27 în limba maghiară (29,4%). În anul școlar 2003-2004 există două licee cu predare în limba maghiară.

În județul Satu Mare, din cele 50 de licee, școli profesionale și instituții de învățămînt postliceal, 26 (52%) sînt exclusiv în limba română, 11 (22%) în limba maghiară, 1 (2%)

în limba germană, 12 (24%) fiind bilingve (cu clase de predare în limba română și maghiară). Din cele 76 de profile, 2 (2,6%) sînt accesibile în trei limbi (matematică-informatică și filologie), 23 (30,3%) în română și maghiară, 49 (64,5%) doar în română, 2 (2,6%) doar în maghiară (religie romano-catolică și religie reformată).

În cadrul învățămîntului în limbile minorităților lucrează un număr mai mare de persoane necalificate. În județul Mureș, din cele 86 de educatoare necalificate, 62 predau la secțiile maghiare (72,1%), 3 la secția germană; din cele 71 de învățătoare necalificate, 59 (83,1%) sunt la secțiile maghiare, 5 la secțiile germane. Din cele 32 de persoane care predau limba romani, numai 13 sînt calificate (40,6%). În învățămîntul gimnazial în limbile minorităților, datorită lipsei cadrelor didactice din aceste comunități, unele materii sînt predate în limba română. Spre exemplu, la Tîrnăveni (un oraș cu aproximativ 30.000 de locuitori din județul Mureș) există profesori maghiari doar la limba maternă, matematică, fizică și geografie, la celelalte materii nu. Totodată, elevii de la secțiile maghiare și germane au mai multe ore pe săptămîină (cu 15-20%), avînd și mai multe teze, examene decît cei de la secțiile române.

	% elevi maghiari	% cadre didactice care predau în limba maghiară din totalul cadrelor didactice				
		total	titulari	detașați	suplinitori	
					calificați	necalificați
Nivel preșcolar	36,9	35,2	31,8	57,9	35,6	72,1
Nivel primar	34,1	38,4	38,0	47,1	18,4	83,1
Cl. V-VIII	32,7	29,2	30,8	38,7	6,5	47,0
Cl. IX-XII	26,1	21,0	21,0	47,3	11,3	72,2
Profesional	21,7	20,0	17,9	0	18,2	66,7

Structura cadrelor didactice care predau în limba maghiară în județul Mureș, anul școlar 2003-2004

	% elevi maghiari	% cadre didactice care predau în limba maghiară din totalul cadrelor didactice				
		total	titulari	detașați	suplinitori	
					calificați	necalificați
Nivel preșcolar	26,6	21,4	21,7	9,1	27,0	19,5
Nivel primar	29,5	29,0	29,2	7,7	39,	20,9
Cl. V-VIII	26,9	29,3	28,3	24,5	31,9	30,4
Cl. IX-XII	20,7	20,2	20,3	10,5	21,	22,2
Profesional	16,3	11,1	7,2	0	20,0	15,0

Structura cadrelor didactice care predau în limba maghiară în județul Satu Mare, anul școlar 2003-2004

În județul Satu Mare, în cazul învățămîntului în limba maghiară, numărul persoanelor necalificate este mai scăzut, dar în ce privește educația în limba germană de nivel preșcolar și primar, procentul cadrelor didactice necalificate este semnificativ mai mare decît pentru întregul personal didactic (17,4% și 13,7 față de 10,1% și 7,9%). Din cele trei persoane care predau limba romani, doar una este calificată.

În aceste condiții, rezultatele obținute de elevii care învață în limba maghiară sau germană sînt ușor mai slabe decît rezultatele elevilor de la secțiile române. În județul Mureș, la examenul de capacitate⁶ media elevilor din clasele cu predare în limba maghiară a fost 7,39, iar cea a celor în germană 7,31, față de media generală de 7,44; la bacalaureat media elevilor din clasele cu predare în limba maghiară a fost de 7,82 față de media generală de 7,88 (însă cea a claselor cu predare în limba germană a fost mai mare — 7,92). În județul Satu Mare fenomenele sînt similare: la examenul de capacitate media generală a fost 7,55, media claselor cu predare în limba maghiară 7,46, media claselor cu predare în limba germană 7,85; la bacalaureat media generală a fost de 7,74, față de 7,60 (media claselor cu predare în limba maghiară) respectiv 7,61 (media claselor cu predare în limba germană).

Deși 36,8% din școlile județului Mureș sînt bilingve⁷, conform interviurilor realizate nu există un multiculturalism real în școli. Dacă sînt mai rare cazurile în care serbările se desfășoară exclusiv în limba română în aceste școli, la fel de rare sînt și situațiile în care apar pe coridoare inscripții bilingve sau imagini ale personalităților aparținînd culturii minorităților. De obicei, cultura minoritară nu poate depăși limitele claselor în care se desfășoară educația în aceste limbi; ba mai mult, există școli unde cabinetele de religie în care învață și copii greco-catolici, romano-catolici și reformați sînt amenajate exclusiv cu simboluri ortodoxe. Din cele 38 de licee din județul Mureș, 14 poartă numele unor personalități românești, cîte unul numele unor personalități maghiare, respectiv germane (Bolyai Farkas și Joseph Haltrich). La nivelul școlilor generale care poartă numele unor personalități, 85% dintre acestea sînt românești, iar 15% poartă numele unor personalități maghiare.

În județul Satu Mare 27,9% din școli sînt multilingve. Din cele monolingve, 79,9% sînt în limba română, 19,5% în limba maghiară, 0,6% în germană; din cele multilingve 87,1% în română și maghiară, 2,9% în maghiară și germană, 2,2% în română și germană, 7,9% sînt trilingve. Din cele 50 de instituții de învățămînt liceal, profesional și postliceal, 8 poartă numele unor personalități românești, două numele unor personalități maghiare, cîte una are nume german, respectiv latin.

Doar 18,5% dintre directorii liceelor din județul Mureș sînt maghiari, la celelalte licee în care se desfășoară educație și în limba maghiară directorii adjuncți sînt maghiari. La școlile generale din municipiul Tîrgu-Mureș situația este și mai defavorabilă, aici doar 5% din directori sînt maghiari, directori adjuncți maghiari existînd la 85% din școli (din anul școlar 2004-2005 nu mai există nici un director maghiar în școlile generale din Tîrgu-Mureș, ultimul, de la școala generală nr. 7, fiind schimbat de Inspectoratul

școlar al Județului Mureș prin „reorganizare”. Ulterior, Ștefan Someșan, inspectorul școlar general, a declarat că nu se pune problema discriminării întrucât „un mare mahăr de la UDMR” a fost numit director adjunct⁸). Aceste situații, ca și modul de numerotare a claselor (primele litere din alfabet pentru clasele cu predare în limba română), creează în copiii minoritari sentimentul cetățeanului de rang inferior. În același timp, conform unui sondaj de opinie realizat în Tîrgu-Mureș, doar 8% din populația românească se opune multiculturalismului în școlile bilingve.

Copiii romi se află într-o situație specială, mai multe fenomene concurând la neînscirerea copiilor în școli sau la abandonul școlar: sărăcia, slaba educație a părinților (sistemul educațional din România se bazează încă pe însușirea materiei în afara școlii, cu sprijinul consistent al familiei), traumele datorate discriminării, nu în ultimul rând datorită unor tradiții și mentalități existente în comunitățile de romi (mariajul copiilor, desconsiderarea educației). Există și fenomenul abandonului neînregistrat: mulți copii romi înscriși la școală nu frecventează cursurile; totuși ei nu sînt trecuți ca absenți, din „bunăvoință”.

Interviurile au relevat diferite atitudini discriminatorii la adresa romilor: refuzul de a înscrie copii romi în unele școli, înscrierea lor în clase separate (nu pentru a oferi educație în limba romani, ci pentru „a proteja” copiii neromi⁹). Această atitudine primește un sprijin substanțial și din partea părinților majoritari: peste 20% din cei chestionați au recunoscut că doresc să evite clasele cu romi. Cele mai dese discriminări se manifestă prin pasivitatea cadrelor didactice, care nu acordă nici o atenție copiilor romi din clasă (acordîndu-le notă de trecere doar ca să „scape” de ei cît mai repede sau lăsîndu-i repenți pentru a forța părinții să-și trimită copiii la școala specială). Procentul mare (peste 90%) de copii romi la școala Specială nr. 1 din Tîrgu-Mureș — rezervat, oficial, pentru copii cu dizabilități mentale — este efectul acestei discriminări, la care contribuie, poate, și părinții, întrucît în această școală se oferă și o masă caldă, iar copiii pot termina cu ușurință cele opt clase. În cazul comunității de romi care se află în apropierea școlii Speciale nr. 1, peste 60% din copii învață la această școală, în cazul unei alte comunități, aflate mai la distanță, procentul este de 15%.

O formă de discriminare indirectă se aplică de unele școli care impun obligativitatea uniformelor școlare costisitoare, prin urmare părinții mai săraci — mulți dintre ei romi — evită aceste școli. În mod similar, părinții din unele clase decid organizarea unor ore suplimentare cu plată, ceea ce are ca efect scoaterea copiilor mai săraci din respectivele clase.

Conform celor relatate de cadrele didactice romi, viitorul copiilor romi depinde în foarte mare măsură de modul în care se raportează la ei învățătoarele. Succesul școlar, acolo unde există, se datorează unor cadre didactice foarte inimoase, care s-au implicat în mod deosebit în sprijinirea acestor tineri.

Ministerul Educației și Cercetării și-a manifestat dorința de a stopa fenomenul segregării. În comunicatul de presă din 23 aprilie 2004, se arată următoarele:

„Ministerul Educației și Cercetării interzice formarea grupelor în învățământul preșcolar, precum și a claselor I-a și a V-a, cuprinzând exclusiv sau preponderent elevi romi. Acest tip de organizare a grupelor/claselor, indiferent de motivele invocate, constituie o formă de segregare. În acest sens, Inspectoratele școlare Județene vor transmite Ministerului Educației și Cercetării, pînă la data de 28 mai 2004, o informare privind dimensiunea segregării la nivelul fiecărui județ, precum și planul de măsuri inițiat în vederea eradicării acestui fenomen.

Totodată, inspectoratele școlare vor lua măsurile care se impun pentru promovarea principiilor școlii inclusive, o școală interculturală, deschisă tuturor, cu un *curriculum* care reprezintă diversitatea culturală a populației, în care fiecare copil beneficiază de acces egal la o educație de calitate.

Segregarea este o formă gravă de discriminare. În cadrul sistemului educațional, cu excepția școlilor/claselor cu predarea tuturor disciplinelor în limba romani, segregarea constă în separarea fizică, intenționată sau neintenționată, a copiilor romi de restul copiilor în școli, clase, clădiri și alte facilități, astfel încît numărul copiilor romi față de cei neromi este disproporționat de mare în raport cu procentul pe care copiii romi de vîrstă școlară îl reprezintă din totalul populației de vîrstă școlară în respectiva unitate administrativ teritorială. MEC va monitoriza aplicarea planului de măsuri și supune atenției inspectoratelor școlare Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000, aprobată prin Legea nr. 48/2002, care prevede sancționarea tuturor formelor de discriminare, inclusiv în domeniul educației.”

Ca măsură specială pentru a sprijini educația copiilor romi din județul Mureș, din cele 38 de licee, în 21 au fost admiși 77¹⁰ de elevi romi pe locuri speciale (34 la Tîrgu-Mureș, 14 la Tîrnăveni, 13 la Reghin, 4 la Dumbrăvioara, 4 la Gurghiu, 3 la Sighișoara, 3 la Sărmașu, 2 la Deda). În județul Satu Mare există 10 elevi romi în cinci licee din reședința de județ.

Locurile speciale oferite însă nu pot fi utilizate în totalitate și datorită lipsei unui sistem de burse pentru tinerii romi. Spre exemplu, la școala Normală „Mihai Eminescu” (Liceul Pedagogic) din Tîrgu-Mureș, unde s-a format o clasă de romi cu 22 elevi, datorită condițiilor sociale ale familiilor lor, 6 elevi au abandonat școala după prima lună, încă doi după primul an de școală, rămînînd în prezent 14 elevi, din care unul singur își poate plăti taxele (cazare, masă, transport). Pentru o parte din ei (7) societatea civilă a oferit burse, ceilalți aflîndu-se în pragul abandonării liceului.

Se observă o tendință pozitivă în privința locurilor speciale la universități. În prezent, 15 romi învață la Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu-Mureș, acum un an erau doar 2.

4.3. Discriminarea și nediscriminarea în programa școlară

Programele școlare, conform cărora se elaborează manualele, nu prevăd prezentarea grupurilor minoritare. Problema nediscriminării este, de asemenea, evitată.

Doar în clasele cu predare într-o limbă minoritară se predă istoria și tradiția minorității respective (în clasele VI-VII, cu o oră pe săptămână).

La materia „Cultură civică”, care se predă în clasele V-VIII, programa școlară nu prevede nimic privind minoritățile, drepturile minorităților, probleme privind discriminarea. Programa din clasa a VI-a amintește non-discriminarea ca un principiu al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, iar cea de clasa a VIII-a se referă la egalitatea de șanse, dar amintește doar „problema sărăciei și a bogăției”, nu și problema egalității de șanse între persoane aparținând diferitelor comunități etnice.

La materia „Istorie” nu se predă istoria României, ci „istoria românilor”, excluzându-se astfel istoria minorităților naționale. Astfel, în loc să se prezinte și elemente ale istoriei acestor comunități, materia „Istoria românilor” este bazată pe stereotipuri negative față de tot ceea ce nu aparține de cultura română.

Atît manualele școlare, cît și materialele didactice sau caietele speciale pentru elevi utilizate în școli întăresc stereotipurile negative față de minorități. În comparație cu românii, care sînt „dintotdeauna”¹¹, minoritățile descind din popoare migratoare barbare cu o cultură inferioară, respingătoare: „populațiile migratoare au găsit în provincia Dacia Romană o populație cu o civilizație superioară”; „nenumărate seminiții barbare din răsăritul depărtat trecură pe-aici valuri-valuri, ca peste o stîncă de piatră. Ostrogoți, sarmați, roxolani, vizigoți, avari, huni și alte felurite neamuri asiatice lăsară în urmă jale și moarte”; „barbarii veniți din pustietăți”¹²; „Hunii au fost migratori care au atras atenția prin sălbăticia vieții lor [...] Cicatrici adînci le brăzdau obrazul, aveau corpurile deformate de atîta stat pe cai și hrana lor era sărăcicioasă. Ei nu simțeau nevoia de mîncăruri gătite la foc, se hrăneau cu rădăcini de ierburi sălbatice și cu carne pe jumătate crudă pe care o puneau pe spatele cailor. [...] Hainele, din pînză de in și din blană de șobolan sălbatici, erau purtate fără a fi schimbate pînă se rupeau în petice, datorită folosirii zilnice. [...] Umblau de colo-colo fără să are vreodată pămîntul, fără locuri stabile, fără lege, fără cămine, locuind în căruțe. [...] Lăcomia de aur era, în schimb, nemăsurată. Acestei lăcomii și nevoii de hrană pentru ei și cai, i-au căzut pradă multe așezări daco-romane, hunii lăsînd în urma lor durere și moarte”¹³. În cadrul istoriei universale, la sedentarizarea popoarelor migratoare (la care se face referire în general prin termenul de „barbari”¹⁴) este prezentată lumea slavă. Maghiarii apar doar ca cei care au pus stăpînire pe Transilvania. Manualele de Istoria României din clasa a VIII-a menționează formarea statului maghiar, colonizarea secuilor și sașilor. Răscoalele țărănești, chiar dacă au implicat în principal țărani maghiari, sînt prezentate ca revolte ale românilor împotriva nobilimii maghiare (răscoala de tip husit de la Bobîlna condusă de Budai Nagy Antal și cea a cruciaților conduși de Dózsa György¹⁵). Adunarea stărilor privilegiate din Transilvania este tratată în sens etnic, mentalitate total străină epocii: „Constituită în 1437, în timpul răscoalei de la Bobîlna, alianța numită Unio Trio Nationum (uniunea celor trei națiuni) era formată din maghiari, sași și secuici și avea ca scop sprijinirea reciprocă în fața celor care le-ar fi putut afecta

interesele politice sau economice (de fapt, împotriva românilor, majoritari în Transilvania). Practic, prin această alianță, membrii celor trei etnii (desigur, frunțații acestora) își asigurau monopolul politic în Transilvania prin înlăturarea românilor¹⁶. În general, istoria Transilvaniei din epoca medievală este fals etnicizată, neașezându-se anumite fenomene în contextul lor istoric real (de pildă, condiționarea calității de nobil de apartenența la religia catolică este prezentată ca o invenție a regelui maghiar cu scopul de a exclude românii ortodocși din viața politică a Transilvaniei).

În epoca modernă, multe din materialele didactice nu menționează nimic despre Holocaust¹⁷, mai mult, Ion Antonescu este prezentat ca un personaj pozitiv în istoria României, un continuator al idealurilor nobile: „Treceți Prutul!» Puține cuvinte, multe înțeleșuri! Ele cuprind toate năzuințele de libertate și victorie asupra dușmanului, toate speranțele unui popor de a-și vedea reîntregit pământul strămoșesc, toată ura împotriva cotropitorului, toată încrederea unui conducător în capacitatea de luptă a armatei sale¹⁸. Altele menționează însă și efectele negative ale regimului antonesciano-legionar: „perioada guvernării legionare s-a caracterizat prin: măsuri antisemite (antiebreiești); limitarea și încălcarea drepturilor cetățenești; utilizarea terorii și a asasinatului politic¹⁹».

Programa școlară, manualele de istorie, materialele didactice nu conțin nici o informație cu privire la romi.

Introducerea unor cursuri opționale, cum este „Istoria evreilor: Holocaustul”, nu schimbă în mod fundamental situația, ele nefăcând parte din trunchiul comun obligatoriu.

4.4. Egalitatea pe piața muncii

Statisticile oficiale cu privire la șomaj nu sînt relevante, întrucît multe persoane care și-au pierdut locurile de muncă sau care nu au reușit să se încadreze în cîmpul muncii nu sînt incluse în categoria „oficială” a șomerilor. Comparînd statisticile pe categorii de vîrstă și populația considerată a fi activă, se observă că la toate minoritățile, în special la romi, procentul populației active este mai mic față de procentul minorităților în grupurile de vîrstă care ar putea fi active.

	Total	Români	Maghiari	Romi	Germani	Evrei
Populația între 15-64 de ani	15.117.874	13.559.130	1.092.258	223.638	78.739	3.814
		86,69%	7,22%	1,48%	0,52%	0,03%
Populația între 25-64 ani	11.158.870	10.006.296	825.759	138.014	63.2	3.371
		89,67%	7,40%	1,24%	0,57%	0,03%
Populația activă	10.465.544	9.500.784	698.798	115.927	44.477	2.089
		90,78%	6,68%	1,11%	0,42%	0,02%

Numărul și procentul persoanelor din România pe categorii de vîrstă și populația activă pentru comunitățile studiate, 1992

Chestionarele aplicate în comunitățile de romi și interviurile realizate cu lideri romi în Tîrgu-Mureș arată că peste 90% din populația adultă romă din municipiu nu are loc de muncă. Cei care lucrează sînt angajați în principal în domenii unde salariul

este mic și persoanele de altă naționalitate ar refuza condițiile respective de lucru (spre exemplu, în salubritate). O parte a romilor și-a pierdut locul de muncă după anul 1990, o altă parte la începutul anilor 2000 (cînd s-au desființat locurile de muncă tradiționale de la fabrica de conserve și de la fabrica de cărămidă din oraș, respectiv cînd municipalitatea a încheiat un contract pentru salubritatea orașului cu Penitenciarul Tîrgu-Mureș). Spre exemplu, în comunitatea din Valea Rece, procentul celor care și-au pierdut locurile de muncă în ultimii 15 ani, după care nu a mai reușit să se angajeze, este de 65%.

Pentru ameliorarea situației, la data de 9 mai 2003 s-a organizat prima bursă a locurilor de muncă pentru romi. În județul Mureș au fost oferite 227 de locuri, din care aproximativ două sute de locuri au fost oferite de autorități, instituții publice (la îndemnul guvernului care dorea să demonstreze utilitatea acțiunii). Firmele private nu au arătat un interes real pentru a oferi locuri de muncă romilor²⁰. Din cei aproximativ 400 de romi care s-au prezentat, 153 au fost angajați pe o perioadă de probă (86 în Sighișoara, 31 în Tîrgu-Mureș, 6 în Reghin și 30 în Eremitu).

A doua bursă a locurilor de muncă pentru romi, organizată la 23 aprilie 2004 în 5 localități din județul Mureș, a oferit peste 200 de locuri de muncă, cu participarea a 15 firme private. Din cele 300 de persoane interesate, 40 au fost angajate, cu contract de muncă, imediat, alte 90 de persoane au fost angajate pentru o perioadă de probă. În județul Satu Mare, cu ocazia bursei locurilor de muncă pentru romi din 2004, au fost oferite 109 de locuri de muncă, cu participarea a 11 firme private și a 3 oameni de afaceri. Din cele aproximativ 200 de persoane interesate, 62 au fost angajate cu contract de muncă (în scopul protejării salariaților nu s-a admis angajarea pentru o perioadă de probă).

Mentalitatea funcționarilor care răspund de programele de reducerea șomajului este una defavorabilă comunității de romi. La întrebarea „Care este motivul pentru care comunitățile de romi au nevoie de măsuri speciale?”, 31% din angajații Direcției Generale de Muncă și Solidaritate Socială Mureș au afirmat că nu este nevoie de măsuri speciale, 61% au considerat că din vina comunității de romi (datorită automarginalizării sau a tradițiilor romilor), doar 8% au explicat necesitatea măsurilor speciale referindu-se la situația lor defavorizată care se menține de mai multe secole.

Agențiile Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă organizează cursuri de calificări și recalificări, aceste cursuri sînt gratuite pentru persoanele cu o situație socială defavorabilă. În județul Satu Mare, în cursul anului 2004, 12 romi au participat la astfel de cursuri. AJOFM Satu Mare și Inspectoratul școlar al Județului Satu Mare au elaborat un proiect comun pentru anul 2005 cu scopul de a oferi cursuri de calificare pentru 65 de persoane din rîndul comunității de romi (zidari și împletitori de nuiete). Datorită unui deficit de comunicare a instituțiilor cu comunitățile de romi, persoanele intervievate din Livada și Cidreag (comuna Halmeu) nu știau de existența facilităților privind cursurile de calificare.²¹

DISCRIMINAREA RASIALĂ ÎN JUDEȚELE MUREȘ ȘI SATU MARE

Ramură economică	Români (%)	Maghiari (%)	Romi (%)	Germani (%)
Total populație activă	90,78	6,68	1,11	0,42
Agricultură	92,57	4,55	1,37	0,26
Silvicultură, exploatarea forestieră și piscicultură	87,24	8,08	0,58	0,33
Industria extractivă	90,41	7,26	0,82	0,30
Industria prelucrătoare	89,64	8,24	0,90	0,50
Producția și distribuția energiei electrice, gazelor și apei	92,11	6,15	0,50	0,44
Construcții	90,70	6,43	1,26	0,40
Comerț	90,09	7,58	0,85	0,46
Activitatea hotelieră și de alimentație publică	91,35	6,82	0,45	0,38
Transporturi și telecomunicații	92,58	5,32	0,67	0,31
Finanțe, bănci, asigurări	92,44	6,86	0,07	0,49
Tranzacții imobiliare și închirieri de bunuri	92,01	5,01	1,10	0,62
Cercetare-dezvoltare, informatică, activități și servicii economice	94,14	4,26	0,13	0,68
Administrația publică și asigurări sociale	94,85	3,73	0,43	0,24
Învățământ	91,21	6,97	0,13	0,88
Sănătate și asistență socială	90,92	7,50	0,16	0,54
Cultură, sport, turism, activități asociative și alte servicii pentru populație	86,02	8,71	0,31	0,81
Alte activități și ramură neidentificată	85,49	8,84	3,43	0,71
Persoane în căutarea primului loc de muncă	86,59	7,26	4,36	0,40
Grupă de ocupație				
Corpul legislativ și al executivului, înalți funcționari ai administrației publice, conducători și funcționari superiori din unități economico-sociale și obștești	92,40	5,56	0,32	0,56
Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	93,31	5,03	0,02	0,72
Tehnicienii și asimilați	92,28	6,33	0,02	0,52
Funcționari administrativi	91,90	6,55	0,24	0,52
Lucrători operativi în servicii, comerț și asimilați	90,66	7,59	0,39	0,42
Agricultori și lucrători calificați în agricultură	93,13	4,03	1,35	0,20
Muncitori și meseriași	89,04	8,72	0,87	0,49
Operatori pe ansambluri de mașini, instalații, utilaje și lucrători asimilați	91,50	6,48	0,64	0,39
Lucrători necalificați	96,30	7,66	4,36	0,43
Forțele armate	92,99	5,15	0,76	0,18
Ocupații nedeclarate	85,46	5,90	5,28	0,48
Persoane în căutarea primului loc de muncă	86,59	7,27	4,36	0,40

Populația activă din România pe ramuri și grupe de ocupație pentru patru comunități studiate, 1992²³

Nu este lipsit de semnificație faptul că procentul persoanelor aparținând minorităților naționale este semnificativ mai mic în ramuri „strategice” cum ar fi producția și distribuția energiei electrice, gazelor și apei, transporturi și

telecomunicații, cercetare-dezvoltare, informatică, activități și servicii economice, administrația publică și asigurări sociale. Procentul romilor este mai scăzut în ramuri unde aspectul exterior sau stereotipurile prevalează: activitatea hotelieră și de alimentație publică, finanțe, bănci, asigurări²², sănătate și asistență socială.

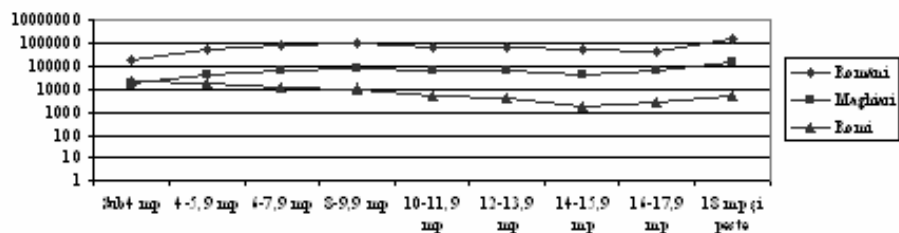
La grupe de ocupații se observă în mod similar un dezechilibru, minoritățile fiind în situație defavorabilă în ce privește ocupațiile mai bine salarizate, „de vîrf”, care necesită o calificare mai ridicată.

4.5. Egalitatea în privința locuințelor și drepturilor de proprietate

Statisticile naționale arată că populația romilor locuiește preponderent în spații mici, sub 8 mp/persoană. Pentru comunitatea română și maghiară repartizarea suprafețelor de locuit ce revine unei persoane cunoaște două vîrfuri, unul apropiat de 8 mp/persoană, celălalt de peste 18 mp. La comunitatea germană și evreiască tendința este una crescătoare.²⁴

Suprafața camerelor de locuit ce revine unei persoane	Români	Maghiari	Romi	Germani	Evrei
sub 4 mp	10,47	8,87	53,53	3,34	0,00
4-5,9 mp	11,09	9,74	19,76	5,30	1,85
6-7,9 mp	11,39	9,38	7,67	6,68	1,85
8-9,9 mp	11,31	10,62	5,26	8,06	3,70
10-11,9 mp	11,20	12,08	3,56	10,61	7,41
12-13,9 mp	11,37	10,11	3,02	11,39	11,11
14-15,9 mp	11,26	11,34	1,99	14,34	25,93
16-17,9 mp	10,83	15,55	3,26	16,70	14,82
18 mp și peste	11,08	12,35	1,93	23,58	33,33

Repartiția procentuală la nivel național în cadrul celor patru comunități etnice în funcție de suprafața camerelor de locuit ce revine unei persoane, 1992



Repartiția la nivel național a suprafețelor camerelor de locuit ce revine unei persoane în funcție de apartenența etnică, 1992 (scală logaritmică)

Situația locuințelor, în special în comunitățile de romi, este foarte critică în județul Mureș. Există fundații externe care se implică în construirea caselor, dar de multe ori comunitățile majoritare se opun realizării unor astfel de proiecte (într-un caz a fost nevoie să se apeleze la poliție pentru a ține situația sub control). După datele Prefecturii județului Mureș, 2013 case ar trebui construite în comunitățile de romi, alte 3062 ar trebui recondiționate (aceste cifre nu includ familiile care locuiesc în chirie dar își vor pierde locuința datorită retrocedării proprietăților). Numărul cazurilor soluționate din cele 5.000 este sub 300 (în anul 2003 acesta era sub 100). Prefectura Județului Satu Mare nu dispune de astfel de date, avînd știință doar de faptul că pentru 66 de familii au fost acordate ajutoare în scopul reabilitării locuințelor.

Multe dintre terenurile romilor nu sînt întabulate, pentru casele construite pe acestea nu există autorizații de construcție. Deși ar exista o deschidere din partea autorităților pentru soluționarea situației, aceasta întîrzie din lipsa unor fonduri special acordate în acest scop și datorită sărăciei celor în cauză.

Din sesizările privind nerespectarea dreptului de proprietate (nerestituirea bunurilor confiscate ilegal în timpul regimului comunist) înregistrate de Liga PRO EUROPA, Biroul pentru Drepturile Omului, peste 60% provin din partea cetățenilor de etnie maghiară.

Liderii comunității evreiești și germane din județul Mureș, prin interviurile acordate, au considerat că și retrocedarea bunurilor acestor comunități este tărăgănată. Situația este similară și în județul Satu Mare, unde comunitatea evreilor a întocmit o listă cu 77 de imobile care i-au fost confiscate, fiind retrocedat unul singur pînă în momentul de față (pe plan național lista cuprinde aproximativ 1700 de imobile confiscate în timpul regimului comunist, din care doar 5 au fost retrocedate). În județul Satu Mare liderii comunității maghiare au afirmat că procedura de retrocedare a bunurilor comunității și bisericilor maghiare se desfășoară corespunzător.

4.6. Egalitatea accesului la locuri publice

În anii anteriori, pînă la apariția Ordonanței de urgență nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, în foarte multe locuri publice era îngăduit accesul romilor. Această situație este în schimbare, totuși, există încă locuri publice unde romii nu au acces. Astfel, romii din Strada Dealului (Tîrgu-Mureș) s-au plîns că nu sînt serviți în barurile din zonă sau cei din Gornești (jud. Mureș) nu sînt lăsați să intre în discoteca din sat.

Pentru a evita acuzația de rasism, la unele localuri s-a afișat cerința privind „ținuta obligatorie”, dar practic scopul îl constituie limitarea accesului romilor (pentru alte persoane nu se cere ținută obligatorie), sau se afișează „club — intrarea doar pentru membri”, dar calitatea de membru este verificată doar în cazul romilor.

În zona centrului Tîrgu-Mureşului, din 20 de localuri publice (restaurante, cofetării etc), în 10 au fost observaţi romi, în celelalte zece s-a recurs la testare (cu sprijinul unui rom îmbrăcat tradiţional). În toate aceste localuri persoana respectivă fost servită, în mod amabil, civilizat.

Liderii romilor din Satu Mare au afirmat că după apariţia Ordonanţei de urgenţă 137/2000 nu au mai existat situaţii în care romii să nu fi fost serviţi în localuri publice.

4.7. Egalitatea accesului la serviciile sociale

Famiile de romi care au locuinţă se confruntă cu condiţii precare de locuit: în multe locuri conducta de apă, gaz, cablajul electric se opreşte la limita dintre neromi şi romi. Date statistice judeţene nu există, dar cele naţionale arată dificultăţile, mai ales în domeniul accesului la apă potabilă şi la încălzire centrală.

	Ro mâni	M aghiari	Romi	Ge rmani	Evrei
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
Locuinţe cu apă potabilă (%)	52,3	61,5	23,1	68,9	96,9
Locuinţe cu electricitate (%)	97,5	98,5	91,0	99,5	99,8
Locuinţe cu încălzire centrală (%)	40,5	36,0	14,4	37,0	78,1

Condiţiile de locuit, la nivel naţional, 1992

În judeţul Mureş, pentru 2002, au fost plătite doar 50% din ajutoarele sociale prevăzute de legislaţie. Pentru anul 2003, necesităţile au fost evaluate la 250 miliarde lei, dar au fost prevăzute iniţial în bugetul naţional numai 35,5 miliarde lei (14%). După rectificări, a fost asigurat 35% din venitul minim garantat. Situaţia este la fel de critică pentru anul 2004, cînd bugetul naţional asigură din nou numai 17% din venitul minim garantat. Persoanele angajate în baza faptului că făceau parte din grupuri dezavantajate şi-au pierdut locurile de muncă obţinute, întrucît statul nu a putut oferi avantajele prevăzute de lege angajatorului. Nerespectarea de către statul român a legislaţiei în domeniul social afectează în primul rînd comunităţile de romi.

La Prefectura Judeţului Satu Mare se cunoaşte numărul persoanelor care trebuie să beneficieze de venitul minim garantat (3240), însă nu şi faptul că acest sprijin social nu se plăteşte integral.

4.8. Egalitatea oportunităţilor de natură economică

În judeţul Mureş s-au derulat în ultima perioadă patru proiecte economice cu impact asupra comunităţii de romi, două în domeniul cărămidăriei şi două în domeniul tîmplăriei. Alte proiecte aşteaptă să fie finanţate. În comuna Apold s-a înfiinţat o asociaţie agricolă a romilor. În judeţul Satu Mare nu se cunoaşte existenţa unor astfel de proiecte.

4.9. Egalitatea în ceea ce privește cetățenia

Cetățenia română se dobândește, în conformitate cu prevederile legale, prin naștere. Inclusiv copilul găsit pe teritoriul statului român este considerat a fi cetățean român, chiar dacă nici unul dintre părinți nu este cunoscut.

Cetățenia română se poate acorda, la cerere, persoanei fără cetățenie sau cetățeanului străin, dacă îndeplinește condițiile stabilite de lege. Cetățenia română nu poate fi retrasă persoanei care a dobândit-o prin naștere.

Nu există prevederi legale, dar nici practici prin care persoanele aparținând celor patru comunități studiate ar fi dezavantajate în ce privește acordarea sau retragerea cetățeniei. Dar pentru a se bucura de toate drepturile conferite de cetățenia română, persoanele au nevoie de acte de identitate, cartea de identitate fiind dovada cetățeniei române. Acest act se întocmește și se eliberează de către formațiunea de evidență a populației de la locul de domiciliu sau reședință al persoanei fizice, pe baza cererii scrise a acesteia și a documentelor cu care se face dovada numelui, stării civile, cetățeniei române, a domiciliului și, după caz, a situației militare. Întrucât o mare parte a romilor locuiesc în imobile neînregistrate, ei nu pot face dovada domiciliului, prin urmare nu pot primi decât cărți de identitate provizorii, a căror valabilitate nu poate depăși un an. Astfel ei trăiesc într-o stare de „provizorat permanent”, cu frica de a nu mai primi cărți de identitate, aflându-se la cheremul „bunăvoinței” autorităților. În momentul de față, în județul Mureș problema cărților de identitate provizorie este rezolvată, în anii anteriori însă autoritățile au refuzat eliberarea actelor, iar poliția a organizat razii în comunitățile de romi pentru a aplica amenzi contravenționale tuturor celor care nu aveau buletine de identitate.

4.10. Egalitatea în ceea ce privește libertatea de mișcare

În conformitate cu prevederile legale, evidența cetățenilor români care domiciliază în România se ține după principiul locului de domiciliu al acestora²⁵. Orice mutare trebuie anunțată la serviciul de evidența populației în termen de 15 zile, iar o ședere mai lungă de 45 de zile într-o altă localitate decât cea prevăzută în actele de identitate trebuie anunțată la acest serviciu.

Aceste prevederi legale reprezintă restricții pe de o parte pentru grupurile de romi seminomade, cărora li se poate refuza șederea pe raza unei localități, pe de altă parte pentru persoanele care își întemeiază o familie într-o altă localitate, dacă cel cu care este căsătorit nu poate face dovada domiciliului (și are carte de identitate provizorie). În cazul din urmă, persoana în cauză va fi considerată ca locuind ilegal pe raza localității respective.

Până în momentul de față nu au avut loc expulzări colective de persoane, dar primarul municipiului Tîrgu-Mureș, dr. Dorin Florea, a afirmat de mai multe ori (începînd cu mai 2001) că romii (chiar și cei care locuiesc cu forme legale) vor fi expulzați din zona centrală a localității, iar persoanele acuzate de cerșetorie au fost scoase cu forța în afara orașului.

4.11. Egalitatea tratamentului în fața tribunalelor sau a altor organe ale justiției

Conform datelor neoficiale²⁶, în județul Mureș procentul procurorilor de etnie maghiară este de 2%, al judecătorilor de 10%, al avocaților de 25%. În județul Satu Mare aceste procente sînt de 20%, 5%, respectiv 15%.

Parchetele și instanțele refuză în mod constant implementarea legislației privind folosirea limbii materne în fața acestor instituții. În loc de traducători autorizați, în situația în care cineva nu înțelege bine limba română (după aprecierea președintelui Judecătorei Tîrgu-Mureș, cam 10-15% din cei care se prezintă în fața instanței), se recurge la persoane care se află accidental în sala de judecată, ori grefieri sau avocați. În județul Satu Mare aproximativ 20% din persoane ar avea nevoie de traducere, lucru care la parchete se soluționează prin audierea acestor persoane de procurori maghiari sau prin utilizarea traducătorilor autorizați (la intrarea în Palatul Justiției din Satu Mare este afișată o lungă listă a traducătorilor), la Tribunal însă sînt folosiți drept traducători avocați sau grefieri.

De asemenea, este obstrucționată implementarea legislației care prevede interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvîrșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii. Există sentințe care dovedesc refuzul judecătorilor de a da soluții favorabile (și conforme cu hotărîri ale consiliilor locale, legilor, tratatelor internaționale cum ar fi Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale) în domeniul drepturilor minorităților. Spre exemplu, instanțele din Tîrgu-Mureș au refuzat impunerea inscripționării bilingve a denumirii străzilor în zona centrală a municipiului.²⁷

În cadrul interviurilor, procurorii au considerat că există un grad mai mare de criminalitate în rîndul comunității de romi, explicabilă nu numai prin sărăcia existentă, ci și prin mentalitățile și atitudinile culturale ale comunității.

Stereotipurile referitoare la romi par să aibă efecte deosebit de grave. Parchetele lucrează cu un număr insuficient de procurori, fapt ce nu permite desfășurarea unor anchete serioase: la Judecătoria Tîrgu-Mureș 12 procurori anchetează anual 2500 de cazuri, la Tribunalul Mureș 9 procurori soluționează 9.000 de dosare, 2000 cu trimitere în fața instanței. Media este de 2 cazuri de soluționat pe zi de un procuror (în realitate chiar mai multe, întrucît unii dintre procurori participă la ședințele de judecată și nu la anchete). Problemele sînt similare și în județul Satu Mare. La Parchetul de pe lîngă Judecătoria Satu Mare 6 procurori soluționează anual 5000 de sesizări, iar la Parchetul de pe lîngă Tribunal 9 procurori 600 de cazuri. În această situație — strîngerea probelor fiind practic imposibilă —, procurorii se bazează pe declarații, inclusiv ale presupușilor făptuitori, obținute de multe ori prin constrîngere. Deși în această situație posibilitatea de a comite erori este mare, instanțele decid în aproape toate cazurile conform rechizitoriilor (numărul cazurilor în care instanța ia o decizie contrară opiniei procurorilor este între 10-20 pe an), în primul rînd pentru că și judecătorii sînt supraîncărcați (la Judecătoria Tîrgu-Mureș 22 de judecători soluționează 12.000 cazuri

pe an, la Tribunalul Satu Mare tot 22 de judecători 4.000 de cazuri), în al doilea rînd din „colegialitate”, întrucît procurorul care greșește va fi sancționat.

Chestionarea deținuților din Penitenciarul Tîrgu-Mureș relevă rezultate care pot fi interpretate în sensul efectelor produse de stereotipuri²⁸: condamnările pentru aceleași fapte sînt mai severe pentru romi decît pentru români și maghiari. Pentru a avea o mai bună reprezentativitate, au fost analizate două delincvențe: furtul și furtul calificat. În situația furtului, media pedepsei pentru români a fost de 2,91 ani (88,9% recidiviști), pentru maghiari de 2,96 ani (50,0% recidiviști), pentru romi 3,28 ani (100% recidiviști). În cazul furtului calificat, românii au fost condamnați în medie la 3,12 ani²⁹ (65,2% recidiviști), maghiarii la 3,11 ani (58,3% recidiviști), romii la 3,72 ani (66,7% recidiviști³⁰).

În timpul urmăririi penale și al procesului 26,8% din români aveau avocat angajat, în cadrul maghiarilor acest procent era de 20,8%, iar în cazul romilor de 15,8%.

Întrucît, conform specialiștilor, criminalitatea este cauzată de lipsa educației și de șomaj, au fost verificate prin chestionar și aceste aspecte. Nivelul mediu educațional al celor din Penitenciarul Tîrgu-Mureș a fost de 10,9 ani în cazul românilor, 9,3 ani în cazul maghiarilor și 7,0 ani în cazul romilor (paradoxal, reiese un nivel educațional mai ridicat al romilor din penitenciar decît al celor din comunitățile de romi studiate în libertate). În momentul comiterii infracțiunii, aveau loc de muncă 33,9% dintre români, 37,5% dintre maghiari, 26,3% dintre romi. Prin urmare, nu atît aspectul educațional, cît mai degrabă cel social are relevanță pentru criminalitate.

Rămîne în continuare nesoluționată problema proprietăților confiscate ilegal în perioada comunistă. Instanțele refuză soluționarea favorabilă a cazurilor, iar dacă ele sînt soluționate favorabil, autoritățile nu le execută. Experiența Ligii PRO EUROPA demonstrează că procentul minoritarilor (în special cel al maghiarilor) ale căror cereri nu au fost rezolvate favorabil este mai mare. Comunitatea evreilor de ani de zile nu reușește să obțină proprietatea a 20 de imobile care i-au aparținut și care, conform legislației, ar fi trebuit retrocedate.

4.12. Tratament egal din partea forțelor de ordine

Experiența Ligii PRO EUROPA și a altor organizații de drepturile omului (naționale și internaționale) arată că romii sînt cei care devin cel mai frecvent victime ale abuzurilor poliției sau ale organelor de urmărire penală. În situația în care depun plîngere împotriva acestor abuzuri, soluționarea cazurilor se tergiversează pînă cînd victimele își retrag plîngerea.

Raziile efectuate în comunitățile de romi (organizate cu regularitate) au avut drept urmare semnarea unor protocoale între poliție și liderii comunităților, prin care cei din urmă promit semnarea oricăror nereguli în comunitate, cum ar fi apariția persoanelor străine, în schimbul stopării raziilor. Astfel, liderii

comunităților de romi au devenit, oficial, informatorii poliției, ceea ce poate avea efecte negative asupra autorității liderilor în cadrul propriei comunități.

4.13. Egalitatea în privința siguranței personale

Organizații de drepturile omului, dar și membri ai comunității evreiești din Tîrgu-Mureș au semnalat atât existența unor grupări extremiste, cât și acțiuni de vandalizare a cimitirelor evreiești din județul Mureș. Nici poliția și nici parchetele nu au luat măsuri împotriva grupărilor extremiste, poliția considerînd că distrugerea pietrelor funerare și desenarea svasticii pe gardul cimitirului sînt opera unor copii care se joacă, iar autorii acțiunilor au rămas astfel neidentificați.

În situația în care romii devin victime ale unor abuzuri sau delincvențe, de foarte multe ori cazurile nu sînt soluționate în mod favorabil. Spre exemplu, Liga PRO EUROPA a observat că în cazul unor accidente de mașini, soldate cu decese, procentul cazurilor în care șoferii au fost achitați este mult mai mare dacă victima este de etnie romă decît în alte situații³¹.

4.14. Egalitatea tratamentului în închisori

În perioada cercetată nici deținuții din Penitenciarul din Tîrgu-Mureș, nici persoanele eliberate nu au considerat că ar exista un tratament diferențiat al persoanelor minoritare. Condițiile de detenție, tratamentele aplicate de personalul închisorii nu au caracter discriminatoriu.

4.15. Egalitatea participării în alegeri

Conform Legii nr. 70/1991 privind alegerile locale³², „organizațiile legal constituite aparținînd minorităților naționale sînt asimilate partidelor politice, alianțelor politice și alianțelor electorale” (art. 103). Prin egalitatea acordată de această lege, la alegerile locale din iunie 2000 au participat

- 20 de organizații pentru alegerea primarului, dintre care 6 cu succes:
 - Uniunea Democrată Maghiară din România a cîștigat în 148 localități;
 - Forumul Democrat al Germanilor din România în 14 localități;
 - Uniunea Ucrainenilor din România în 3 localități;
 - Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România în 2 localități;
 - Comunitatea Rușilor Lipoveni din România în 1 localitate;
 - Uniunea Croaților din România în 1 localitate;
- 42 de organizații pentru consiliile locale, dintre care 22 cu succes:
 - Uniunea Democrată Maghiară din România a cîștigat 2.451 mandate de consilieri;
 - Partida Romilor 160 mandate;
 - Forumul Democrat al Germanilor din România 78 mandate;
 - Centrul Creștin al Romilor din România 33 de mandate;

- Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România 28 de mandate;
- Uniunea Ucrainenilor din România 26 de mandate;
- Alianța pentru Unitatea Romilor 22 de mandate;
- Comunitatea Rușilor Lipoveni din România 18 mandate;
- Partidul Liber Democrat Maghiar din România 15 mandate;
- Uniunea Sîrbilor din România 14 mandate;
- Asociația Civică Pro Odorhei – Udvarhelyért Polgári Egyesület 8 mandate;
- Uniunea Croaților din România 6 mandate;
- Uniunea Democrată a Ucrainenilor din România 6 mandate;
- Forumul Tineretului Secuiesc 6 mandate;
- Comunitatea „Bratsvo” a Bulgarilor din România 5 mandate;
- Uniunea Bulgară din Banat 4 mandate;
- Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România 2 mandate;
- Uniunea Democratică a Croaților din România 2 mandate;
- Uniunea Bulgară din România, 2 mandate;
- Comunitatea Etniei Romilor din România 1 mandat;
- Uniunea Elenă din România 1 mandat;
- Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski” 1 mandat;
- 33 de organizații pentru consiliile județene, dintre care 4 cu succes:
 - Uniunea Democrată Maghiară din România a câștigat 135 mandate de consilieri;
 - Partida Romilor 4 mandate;
 - Forumul Democrat al Germanilor din România 4 mandate;
 - Asociația Civică Pro Odorhei – Udvarhelyért Polgári Egyesület 4 mandate.

Noua Lege pentru alegerea autorităților administrației publice locale (nr. 67/2004) a limitat drastic accesul organizațiilor minorităților naționale la procesul electoral, prin prevederile care stabilesc că:

a) prin minoritate națională se înțelege acea etnie care este reprezentată în Consiliul Minorităților Naționale (excluzînd acele comunități care se consideră a fi grup etnic, dar nu sînt reprezentate în Consiliu; printre acestea se numără secuii, care au participat la alegerile din 2000, dar nu au mai putut participa la cele din 2004 ca urmare a acestei prevederi);

b) pot depune candidaturi organizațiile cetățenilor aparținînd minorităților naționale reprezentate în Parlament (punînd în situație de inferioritate acele organizații care nu sînt reprezentate în Parlament, dar au o susținere locală puternică, cum ar fi Centrul Creștin al Romilor din România sau Alianța pentru Unitatea Romilor);

c) pot depune candidaturi și alte organizații ale cetățenilor aparținînd minorităților naționale legal constituite care prezintă la Biroul Electoral Central o listă de membri, dar numărul membrilor nu poate fi mai mic de 15% din numărul total al cetățenilor care la ultimul recensămînt s-au declarat ca aparținînd minorității

respective (creînd o discriminare față de partidele politice românești, care nu trebuie să beneficieze de sprijinul a 15% din numărul total al populației românești);

d) dacă numărul membrilor necesari pentru îndeplinirea condițiilor de la pct. c) este mai mare de 25.000 de persoane, lista membrilor trebuie să cuprindă cel puțin 25.000 de persoane domiciliat în cel puțin 15 din județele țării și municipiul București, dar nu mai puțin de 300 de persoane pentru fiecare dintre aceste județe și municipiul București (încă o limitare în plus față de prevederea anterioară, care afectează comunitatea maghiară și romă, care au fost prezente la alegerile locale din 2000 cu mai multe organizații).

Aceste restricții legislative au fost completate și de altele, formale (hotărîrea guvernamentală care stabilea cum trebuie să arate lista susținătorilor organizațiilor minoritare a apărut cu o săptămîină înainte de data limită a depunerii listei), care au avut ca efect absența la alegerile locale a organizațiilor minorităților care nu erau prezente în 2004 în Parlamentul României. Uniunea Civică Maghiară, deși a strîns numărul necesar de semnături (peste 50.000), a fost exclusă de la participarea la alegerile locale din iunie 2004 pe motiv că lista susținătorilor nu a respectat forma cerută de hotărîrea guvernamentală.

După alegerile locale din 2004, din cei 1.274 de consilieri locali din județul Mureș³³, 459 reprezintă Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, 27 Partida Romilor Social Democrată din România, 3 Forumul Democrat al Germanilor din România. În Consiliul Județean, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România a obținut 15 locuri (din 35).

Organizații ale minorităților naționale	Județul Mureș ³⁴
Uniunea Democrată a Maghiarilor din România	122.474
	38,84%
Partida Romilor	3.857
	1,22%
Centrul Creștin al Romilor din România	2.356
	0,75%
Forumul Democrat al Germanilor din România	1.17
	0,37%
Federația Comunităților Evreiești din România	479
	0,15%

Rezultatele obținute de organizațiile minorităților naționale la alegerile pentru Camera Deputaților din noiembrie 2000, județul Mureș

4.16. Egalitatea în privința dreptului la asociere și demonstrație pașnică

Legislația nu prevede restricții pe criterii etnice privind înregistrarea asociațiilor, au fost însă cazuri în care cererile de înregistrare au fost respinse. Spre exemplu, un grup de romi a dorit să înființeze o asociație denumită „Flacăra

Hădăreni” (în memoria evenimentelor din 20 septembrie 1993, când trei romi au fost linșați și 14 case de romi incendiate). Cererea lor a fost refuzată pînă la schimbarea denumirii (în „Speranța Hădăreni”).

În alte situații, autoritățile au intervenit pentru a stopa unele activități ale organizațiilor. Spre exemplu, s-a declanșat procedura de urmărire penală împotriva membrilor Consiliului Național al Secuilor, care a inițiat dezbateri și a înaintat un proiect de lege privind autonomia Ținutului Secuiesc. Prim-procurorul României a considerat că — din moment ce conform Constituției, România este stat unitar — orice acțiune care vizează autonomia unei regiuni este acțiune împotriva ordinii constituționale. Astfel de acuze nu au fost aduse, spre exemplu, la adresa organizațiilor monarhiste, deși ele sînt la fel de „anticonstituționale”.

Hărțuirea membrilor Consiliului Național al Secuilor s-a manifestat și prin reținerea lor de către Poliție, fără explicarea motivelor reținerii.

4.17. Egalitatea în sectorul public

Discriminarea structurală, subreprezentarea minorităților în sectorul public este un fenomen general.

Procentul maghiarilor în rîndurile funcționarilor publici din județul Mureș este de 20% dintr-o populație care se cifrează la 40%. Un număr relativ redus de funcționari români cunosc limba maghiară (aproximativ 20% din cei chestionați). La Primăria municipiului Satu Mare procentul funcționarilor maghiari este și mai scăzut (10%), dar procentul celor care vorbesc limba maghiară este mai mare (50%). Unele dintre instituțiile administrației locale au experți romi (Prefectura Județului Mureș, Primăria municipiului Tîrgu-Mureș, Primăria orașului Tîrnăveni), dar în afara lor nu există alți angajați romi. În sistemul judiciar acest tip de discriminare este și mai accentuat: în județul Mureș procentul maghiarilor în rîndul procurorilor este de 2%, al judecătorilor 10%, al avocaților 25%.

Prin interviuri, funcționarii publici maghiari (care participă la procedura de angajare) au afirmat că la angajare se practică o discriminare, întrucît ei sînt în minoritate, iar colegii lor români țin seama de criteriul prezervării procentului de 80% – 20% între angajații majoritari și minoritari.

	Funcționari români	Funcționari maghiari
Este normal ca în cadrul funcționarilor publici procentul minorităților să fie egal cu procentul minorităților din localitate?	47%	80%
Este util să se angajeze experți romi? ³⁵	59%	90%
Procentul minorităților în cadrul funcționarilor publici este aproximativ egal cu procentul minorităților din localitate?	65%	60%

Procentul răspunsurilor afirmative la întrebările privind acceptarea persoanelor minoritare în cadrul autorităților publice, chestionar aplicat la angajații Primăriei mun. Tîrgu-Mureș

Mentalitățile funcționarilor publici au fost testate prin chestionare, reieșind rezultatul de mai sus.

Una dintre condițiile pentru candidații la angajarea în cadrul poliției sau penitenciarului este proveniența dintr-un mediu familial „organizat”. Întrucât această noțiune se poate interpreta într-un mod subiectiv, există pericolul unei discriminări indirecte aplicate romilor.

Există și alte criterii prin care se practică discriminare indirectă, cum ar fi taxele ridicate de înscrierea pentru concurs. Spre exemplu, Curtea de Apel Tîrgu-Mureș a lansat un post de femeie de serviciu pentru care taxa de participare la concurs a fost fixată la 500.000 lei. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, sesizat în acest caz, a considerat că perceperea unor astfel de taxe este legală și nu reprezintă o discriminare.

La nivelul Prefecturii Județului Mureș s-a format un Birou Județean pentru Romi, cu trei angajați, din care unul singur este rom. Există experți romi și la nivelul unor primării: doi la Tîrgu-Mureș, câte unul la Sighișoara și Tîrnăveni.

La Prefectura Județului Satu Mare postul de expert rom a rămas vacant din primăvara anului 2004, când persoana angajată și-a înaintat demisia. Ulterior postul a fost chiar desființat. În aceste condiții, la Prefectura Județului Satu Mare nu există informații actualizate cu privire la situația romilor. Există experți romi în două comune: Terebești și Socond.

Cu ocazia interviurilor realizate, membrii comunităților de romi din Tîrgu-Mureș au declarat că sînt tratați într-un mod discriminatoriu de autorități, fiind adesea umiliți, jigniți. Din acest motiv, ei preferă să evite instituțiile publice, poliția, iar liderul lor este, de regulă, cel care contactează autoritățile, dacă nu este absolut necesară prezența personală.

În domeniul serviciilor medicale liderii comunităților de romi și membrii comunităților din județul Mureș au afirmat că situația este normală. Persoanele îndreptățite la venitul minim garantat au fost incluse în sistemul asigurărilor de sănătate și au fost înscrise la medicul de familie, la medicație compensată și la alte drepturi similare. Există 6 mediatori sanitari romi în județul Mureș, care au atribuția de a facilita accesul romilor la serviciile medicale publice. În județul Satu Mare nu există mediatori sanitari romi.

4.18. Egalitatea cu privire la libertatea de exprimare și accesul la informație

Accesul la informație este garantat prin publicațiile în limba maternă ale comunităților, programele în limbile minoritare ale posturilor de televiziune și radio.

Legea audiovizualului acordă atenție atît protejării culturii române, cît și protejării culturii minorităților naționale, prevede chiar că „în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20%, distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sînt libere la retransmisie, în limba minorității respective” (art. 82).

În programul televiziunii publice sînt incluse emisiuni pentru minorități. Spre exemplu, în săptămîna 7-13 iunie 2004 au fost identificate pe cele două posturi naționale (România 1 și TVR 2) 2,5 ore în limba maghiară, 1,5 ore în limba germană și 1 oră pentru celelalte comunități etnice din România, la care se adaugă 4,5 ore în limba maghiară transmise prin Studioul din Cluj. Aceste emisiuni sînt în general în zile de lucru, între orele 15-16, mai rar 17-18.

Unele dintre televiziunile private transmit știrile și în limba maghiară.

Societățile care oferă programe de televiziune pe cablu distribuie și programe de televiziune din Ungaria și Germania.

La Radio Tîrgu-Mureș se alocă timp pentru emisiune în limba maghiară (50 ore/săptămîna), germană (1 oră/zi) și pentru comunitatea de romi (emisiune bilingvă română-romanes, 1 oră/săptămîna)³⁶.

Unele dintre posturile de radio private au programe în limba maghiară, în special programe de știri. În Tîrgu-Mureș un post local de radio emite bilingv, dar cu precădere în limba maghiară.

Există două cotidiene maghiare cu distribuție națională și un cotidian în limba germană. În Tîrgu-Mureș, din cele 4 cotidiene, unul este în limba maghiară, celelalte în limba română, iar în Satu Mare din 5 cotidiene unul este de limbă maghiară.

Pe lîngă cotidiene, există un număr considerabil de reviste și publicații în limba maghiară.

Nu există reglementări care să restricționeze acordarea licențelor de emisie pentru posturile care emit în limbile minorităților.

Există însă o practică negativă a unor instituții (chiar și publice) care publică anunțuri plătite doar în ziarele de limbă română sau cu precădere în aceste ziare. Datorită acestei practici, membrii comunităților minoritare sînt obligați să cumpere publicațiile de limbă română pentru a obține informațiile respective, totodată, în mod indirect, se oferă prin aceasta o finanțare publică mai accentuată pentru publicațiile de limbă română. Spre exemplu, în perioada 15 septembrie – 15 octombrie 2003 cotidianul *24 ore mureșene* a publicat pe o suprafață de 3.446 cm² anunțuri publicitare ale instituțiilor subordonate Prefecturii Județului Mureș, cotidianul *Cuvîntul liber* 10.461 cm², iar cotidianul de limbă maghiară, *Népujság* 2.062 cm². În perioada 29 septembrie – 1 octombrie 2004 instituțiile subordonate Prefecturii Județului Satu Mare au publicat articole publicitare pe o suprafață de 1030 cm² în cotidianul *Gazeta de Nord-Vest*, 1020 cm² în cotidianul *Glasul Sătmăruului*, 750 cm² în cotidianul *Informația zilei*, 500 cm² în cotidianul *Viața*, față de 560 cm² în cotidianul *Friss Újság*.

4.19. Egalitatea cu privire la libertatea gîndirii, libertatea conștiinței și a religiei

Deși nu există o lege prin care Biserica Ortodoxă Română să fie considerată biserică de stat, prin cutumă ea este așezată într-o poziție privilegiată față de alte

religii. De la ceremonia de investire a președintelui României, o serie de instituții publice oferă exclusivitate Bisericii Ortodoxe (laboratoarele de religie din școli, bisericile din penitenciare etc).

În urma confiscărilor din perioada comunistă, bisericile minoritare și-au pierdut o serie de bunuri, între care și imobile. Tot atunci Biserica Unită cu Roma (Biserica Greco-Catolică) a fost desființată, bunurile bisericii revenind Bisericii Ortodoxe Române. Legislația privind redobândirea bunurilor confiscate oferă posibilitatea atât comunităților minoritare, cât și bisericilor minoritare să-și recâștige drepturile, însă în realitate acest proces se desfășoară deosebit de lent (spre exemplu, comunitatea evreilor din județul Mureș nu a redobândit nici unul dintre imobilele revendicate), existând foarte multe piedici din partea autorităților locale și a justiției. Totodată, această legislație exclude lăcașele de cult (*Ordonanța de urgență nr. 94/2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România*, art. 1), ceea ce afectează în mod deosebit Biserica Unită cu Roma, care astfel nu-și primește înapoi bisericile confiscate și trecute în proprietatea Bisericii Ortodoxe Române.

4.20. Egalitatea privind cultura și limba

Legislația actuală nu interzice afișarea unor inscripții în limbile minorităților naționale, ea prevede dimpotrivă obligativitatea autorităților publice locale de a afișa anunțurile și informațiile publice în limba acelor minorități care ating un procent de 20% din populația unității administrative respective.

Într-o interpretare limitativă însă („tot ce nu este prevăzut de lege este interzis”), există tendința de a nu permite inscripționările bilingve, spre exemplu, inscripțiile bilingve ale unor firme au fost considerate ca fiind „neconstituționale”, prin urmare nu au primit avizele necesare. În altă ordine de idei, unele instituții au refuzat inscripționările bilingve pe considerentul că legea nu definește clar ce anume intră în categoria anunțurilor și informațiilor de interes public (spre exemplu, Primăria municipiului Tîrgu-Mureș, Prefectura Județului Mureș, Ministerul Administrației Publice, ca și instanțele din Tîrgu-Mureș au considerat că denumirea străzilor nu intră în această categorie).

Chiar dacă în mod evident o informație are caracter public, în lipsa unor prevederi care să sancționeze nerespectarea prevederilor legale, autoritățile pot refuza afișarea bilingvă fără a se teme de nici un fel de consecințe.

Astfel se poate observa că, în general, pe coridoarele instituțiilor publice, toate inscripțiile și informațiile destinate cetățenilor sînt afișate exclusiv în limba română. Există puține excepții (cum ar fi Primăria municipiului Tîrgu-Mureș).

Nu sunt respectate prevederile legale privind utilizarea limbii materne de autoritățile locale. Răspunsurile funcționarilor Primăriei municipiului Tîrgu-Mureș la chestionarele elaborate arată clar această situație:

DISCRIMINAREA RASIALĂ ÎN JUDEȚELE MUREȘ ȘI SATU MARE

	Funcționari români	Funcționari maghiari
Este nevoie de utilizarea limbii maghiare în relația cu publicul?	24%	100%
Funcționarii publici cunosc limba maghiară?	29%	50%
Numărul persoanelor care se adresează autorităților în limba maghiară este foarte redus?	24%	60%
Răspunsurile la scrisori în limba maghiară sînt date în această limbă		
foarte rar?	18%	20%
în multe cazuri?	29%	30%
în toate cazurile?	17%	40%

Procentul răspunsurilor afirmative la întrebările privind utilizarea limbii maghiare în cadrul Primăriei municipiului Tîrgu-Mureș

Întrucît în județul Mureș numărul funcționarilor publici care cunosc limba maghiară este semnificativ mai redus decît proporția populației respective, în majoritatea cazurilor comunicarea dintre autorități și cetățenii de limbă maghiară se desfășoară în limba română. În județul Satu Mare procentul funcționarilor publici care vorbesc limba maghiară este de aproximativ 50%. Chiar dacă funcționarii cunosc limba maghiară, foarte rar primesc scrisori în această limbă, răspunsurile acordate fiind bilingve (pe considerentul că altfel nu ar avea valoare juridică).

În cadrul instituțiilor de cultură din județul Mureș există secții maghiare (Teatrul Național Tîrgu-Mureș, Teatrul de Tineret Ariel, Ansamblul Folcloric Mureșul). În Satu Mare Teatrul de Nord are secția română și maghiară.

Muzeele însă, care au un public mixt și care ar trebui să reflecte multiculturalitatea României, să educe în acest sens vizitatorii, nu sînt preocupate de prezentarea culturilor minoritare.

Muzeul de Etnografie din Tîrgu-Mureș este conceput în așa fel încît să întărească un patriotism greșit înțeles al tineretului și nu să ofere cunoștințe reale despre etnografia comunităților din județul Mureș³⁷. Astfel, hărțile expuse nu sînt etnografice, ci geografice (cu munți vulcanici, zone colinare, podișuri, lunci și depresiuni). Rar apar și exponate care reprezintă comunitățile minoritare (spre exemplu, între opt costume populare, este expus un singur port femeiesc maghiar de pe Tîrnave și un singur port săsesc tot din regiunea Tîrnavelor). Cultura romilor nu este reprezentată prin nici un exponat. Similar, în instituțiile de cultură unde ar exista posibilitatea de a forma o secție reprezentativă pentru cultura romilor (de pildă, Ansamblul Folcloric Mureșul), autoritățile locale nu arată nici un interes în acest sens.

Secția de etnografie a Muzeului de Istorie din Satu Mare tratează patru zone etnografice: Oaș, Ugocea, Codru și Cîmpia, primele trei fiind zone românești, cea din urmă zonă mixtă, cu elemente maghiare și germane (șvăbești). De aici rezultă și proporția exponatelor care reprezintă cultura comunității maghiare, respectiv germane. Spre exemplu, în prima sală sînt 16 porturi din care la patru se specifică apartenența culturală (trei maghiare, unul german).³⁸ Într-o altă sală mai apar 10 porturi din zonele etnografice Oaș și Codru. La prezentarea interioarelor locuințelor, apare cîte o cameră

din zona Oaş și Codru, câte o jumătate de cameră cu specific maghiar, respectiv german. Obiectele de ceramică maghiară sînt din Hollóháza, ceea ce nu are legătură nici cu zona Satu Mare, nici cu etnografia întrucît ele nu sunt artefacte populare autentice. Prezența unor personalități aparținînd minorităților în denumiri de străzi, statui publice este mult sub procentul sau aportul cultural al acestor comunități. În Tîrgu-Mureș cu o populație maghiară de circa 50%, 57 de străzi poartă numele unor personalități românești, 18 ale unor personalități maghiare, 3 denumiri ar aparține culturii maghiare dar au fost „traduse” (cum ar fi cel al lui Kinizsi Pál, devenit „Paul Chinezu”), 3 aparțin culturii universale. În Satu Mare 113 străzi poartă numele unor personalități românești, 8 străzi numele unor personalități maghiare — cifră comparabilă cu cele 7 denumiri ale unor personalități aparținînd culturii universale (Danton, Voltaire etc). În acest oraș, în care cultura șvăbească a fost omniprezentă, doar două străzi au rezonanță germană: Ravensburg și Wolfenbütel (ambele denumiri de localități din Germania, nicidecum ale unor personalități locale). Strada care comemorează Holocaustul poartă numele de „Evreilor Martiri” în Tîrgu-Mureș și de „Martirilor Deportati” la Satu Mare.

5. Concluzii

Chiar dacă există o situație aparent favorabilă minorităților naționale, cu măsuri speciale aplicate în diverse domenii, discriminarea rasială poate fi observată în toate domeniile vieții sociale.

În educația pentru romi măsurile speciale vin în sprijinul formării unei elite a acestor comunități prin facilitarea absolvirii unui liceu sau facultăți, dar problemele serioase din cauza căroră copii romi nu pot termina primele opt clase nu-și găsesc soluții. Teoretic, este asigurată educația în limba maternă pentru multe din minoritățile naționale, practic însă nu există nici manuale nici cadre didactice calificate care pot preda în aceste limbi. Pe de altă parte, programa școlară, manualele – în loc să educe în spiritul toleranței - întăresc sentimentele, stereotipurile negative față de minoritari.

Problemele din sistemul educațional duc în ultimă instanță la limitarea accesului la locuri de muncă. Persoanele din comunitățile cu o pregătire mai slabă nu își găsesc un loc de muncă sau se angajează în domenii mai slab salarizate. Există și alte deficiențe, moștenite din trecut, cînd accesul persoanelor minoritare era mult limitat în „funcții cheie” (de exemplu, funcționari administrativi). Chiar cu o educație similară, minoritarii trebuie să se obișnuiască să accepte un rol secundar (cum ar fi postul de director adjunct în școli).

Așadar, slaba pregătire profesională are ca urmare problemele sociale. În special comunitățile de romi trăiesc în condiții precare, într-un spațiu mic, fără facilități (apă potabilă, curent electric, etc). Ajutoarele sociale, prevăzute de lege, se acordă doar parțial; astfel sărăcia împinge oamenii în situații extreme ce au ca efect abandonul școlar și folosirea copiilor în câștigarea existenței.

Acest cerc vicios al discriminării și al efectelor sale este perpetuat și de stereotipurile

negative, formate de școală și de societate, care au urmărit cum ar fi limitarea accesului în locurile publice și culpabilizarea colectivă pe baza apartenenței etnice.

Nu se formează doar stereotipuri negative la adresa comunităților minoritare, ci și stereotipuri pozitive față de majoritari. Prin urmare, din punct de vedere simbolic, majoritarii trebuie să-și etaleze dominanța (spre exemplu, prin denumiri de străzi sau școli).

Și drepturi elementare, cum ar fi dreptul la asociere sau egalitatea participării la alegeri, sînt afectate de prevederi și practici discriminatorii.

Deși în ultima perioadă au fost adoptate o serie de legi pentru garantarea drepturilor minorităților naționale din România și combaterea discriminării rasiale, efectele acestora sînt mult diminuate chiar de autoritățile care ar trebui să le asigure aplicarea. Discriminarea rasială este un fenomen existent în orice societate, a cărui combatere începe de la recunoașterea sa. Din păcate, societatea românească nu a ajuns încă la acest prim nivel, în care să accepte o confruntare autentică cu propriile realități, limitîndu-se la adoptarea formală a unor legi pentru a se conforma „modelului european”. Doar studiile punctuale pot sensibiliza opinia publică cu privire la natura și dimensiunile fenomenului pentru a începe un dialog consistent pe această temă cu diferiți factori ai societății.

Note:

1. Adoptată de Adunarea Generală a ONU la 21 decembrie 1965. România a aderat la Convenție prin Decretul nr. 345 din 14 iulie 1970 publicat în *Buletinul Oficial nr. 92 din 27 iulie 1970*.

2. În continuare *Directiva 43/2000*.

3. Publicat în *Monitorul Oficial nr. 431 din 2 septembrie 2000*, modificat prin Legea 48/2002 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000 publicat în *Monitorul Oficial nr. 69 din 30 ianuarie 2002* și Ordonanța 77 din 28 august 2003 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, publicat în *Monitorul Oficial nr. 619 din 30 august 2003*.

4. Aceste domenii sînt prevăzute în *Identificarea și dezvoltarea politicilor și normelor juridice pentru combaterea discriminării*, elaborată de Lanna Hollo, consultantă pentru Consiliul European, în cadrul proiectului *Non-discrimination Review*.

5. Chestionarele în cauză au fost aplicate în județul Mureș.

6. La examenul de capacitate din cele patru probe la care sînt supuși cei care învață într-o altă limbă decît cea română, două sînt în această limbă. În afară de materia Limba și literatura română (care se cere la același nivel pentru copiii maghiari și germani ca și în cazul elevilor români), și pentru materiile la alegere dintre Istoria românilor și Geografia României.

7. Școlile monolingve sînt în proporție de 64,3% române, 35,7% maghiare, cele bilingve 97,9% româno-maghiare, 2,1% româno-germane.

8. Adriana Cercel: Directorii maghiari acuză ISJ Mureș de discriminare, *România liberă*, 4 octombrie 2004.

9. O astfel de situație a apărut în localitatea Ungheni din județul Mureș, unde au fost formate clase aproape în exclusivitate din copii români și clase aproape în exclusivitate din copii romi.

Comunitatea romilor a considerat că se aplică o discriminare, conducerea școlii a afirmat că elevii au fost separați nu pe criteriul etnic (dovadă că în clasele „de romi” erau 2-3 români, iar în clasele „de români” 2-3 romi), ci pe baza rezultatelor anterioare. Acest lucru însă nu s-a confirmat, romii din clasele „de români” având rezultate anterioare mai slabe decât mulți romi din clasele „de romi”. La întrebarea legată de motivul pentru care romii cu rezultate bune la învățătură au fost separați de colegii lor români cu rezultate similare nu s-a primit un răspuns clar.

10. În anul școlar anterior numărul liceenilor romi a fost de 28.

11. „Cea mai importantă constatare a călătorului francez [în Transilvania secolului al XVIII-lea] era aceea că românii locuiesc din vremuri imemorabile pe văile adânci ale râurilor din acea parte a țării, adică DINTOTDEAUNA!” Maria Ochescu, Sorin Oane: *Istoria românilor, caietul elevului, clasa a IV-a*, Editura Teora, 1998.

12. Cleopatra Mihăilescu, Tudora Pițilă: *Istorie, suport didactic, clasa a IV-a*, Editura Aramis, 2003.

13. Maria Ochescu, Sorin Oane: *Istoria românilor, caietul elevului, clasa a IV-a*, Editura Teora, 1998. Mai multe manuale școlare subliniază caracterul primitiv al hunilor (de exemplu, Liuba Gheorghită, Sorin Oane: *Istoria universală antică și medievală pînă la anul 1000, manual pentru clasa a V-a*, Editura Teora), pornind de la falsă ipoteză istorică conform căreia maghiarii ar fi descendenții hunilor. Termenii în care sînt descrise năvălirile tătarilor sînt mai puțin ofensatori decât cei folosiți cu referire la huni. Toate manualele prezintă exclusiv descrierea romană a hunilor, nu și ale altor popoare migratoare cum ar fi vandalii, spre exemplu.

14. Magda Stan, Cristian Vornicu: *Istorie, manual preparator, clasele V-VIII*, Editura Niculescu, 2001, realizat pe baza tuturor manualelor alternative ale ciclului gimnazial.

15. În ambele cazuri numele conducătorilor apar românizate (Anton cel Mare din Buda și Gheorghe Doja), în cazul ultimului condamnarea lui la moarte fiind considerată un simbol al cruzimii maghiarilor față de români. Acest simbol și-ar pierde efectul dacă elevii ar afla adevărul istoric.

16. Magda Stan, Cristian Vornicu: *Istorie, manual preparator, clasele V-VIII*, Editura Niculescu, 2001.

17. Acest termen nu apare în curriculumul școlar.

18. Maria Ochescu, Sorin Oane: *Istoria românilor, caietul elevului, clasa a IV-a*, Editura Teora, 1998.

19. Magda Stan, Cristian Vornicu: *Istorie, manual preparator, clasele V-VIII*, Editura Niculescu, 2001.

20. În cursul anului 2003 au fost organizate și alte trei burse ale locurilor de muncă, pentru diferite categorii defavorizate (altele decât romi), la care au participat 400 de firme.

21. AJOFM a purtat discuții cu liderul comunității de romi din județul Satu Mare și cu reprezentanții comunităților din Arad și Viile Satu Mare.

22. Chiar și în subramura de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică sau în învățămîntul superior și postuniversitar procentul romilor este mai mare (0,11% respectiv 0,22%) decât în ramura finanțe, bănci, asigurări, ceea ce arată că în afara lipsei educației adecvate funcționează și alte criterii de selecție.

23. Numărul populației active evreiești fiind foarte redus (2.089), datele statistice sînt irelevante.

24. Condițiile de locuit depind de mai mulți factori cum ar fi: mediul de viață (rural/urban), numărul membrilor de familie, vîrsta medie a comunității, sărăcia.

25. Datorită acestui principiu, toate facilitățile din domeniul sanitar și social (nu demult și educațional) sînt acordate pe criteriul domiciliului.

26. Autoritățile afirmă că nu există date statistice bazate pe apartenența etnică a angajaților parchetelor sau a instanțelor.

DISCRIMINAREA RASIALĂ ÎN JUDEȚELE MUREȘ ȘI SATU MARE

27. Vezi *Altera 22/23*, Inscripționarea bilingvă a străzilor din Tîrgu-Mureș.

28. Este nevoie de studii mai aprofundate în mai multe penitenciare pentru a evidenția cu siguranță aceste efecte.

29. Pentru a aprecia diferențele, se observă că romii au fost condamnați mai sever pentru furt simplu decât neromii pentru furt calificat.

30. Recidiva nu poate fi o cauză a condamnărilor mai severe, întrucît la furt calificat procentul celor cu recidivă între români și romi este aproape egal.

31. Din cele 12 cazuri reclamate de rudele victimei ca fiind nesoluționate, într-unul singur victima nu a fost romă. În cele din urmă, în acest caz s-a obținut condamnarea șoferului, în celelalte nu.

32. Cu modificările ulterioare.

33. La alegerile locale din iunie 2004, în județul Mureș, au participat următoarele organizații ale minorităților naționale: Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (43 candidați pentru Consiliul Județean, 1.077 pentru consilii locale, 57 pentru primari), Partida Romilor Social Democrată din România (118 candidați pentru Consiliul Județean, 869 pentru consilii locale, 222 pentru primari), Forumul Democrat al Germanilor din România (10 candidați pentru consilii locale), Uniunea Culturală a Rutenilor din România (1 candidat pentru consiliul județean și 1 candidat pentru consilii locale).

34. Organizațiile altor minorități care au primit voturi: Uniunea Bulgară din Banat – România 972 (0,31%), Liga Albanezilor din România 970 (0,31%), Uniunea Culturală a Rutenilor din România 484 (0,15%), Comunitatea Italiană din România – Trei Ierarhi 475 (0,15%), Uniunea Culturală a Albanezilor din România 192 (0,06%).

35. Doar 53% din angajați știau că la Primăria Municipiului Tîrgu-Mureș există experți romi. În mod interesant, la Consiliul Județean Mureș, unde nu există experți romi, 20% din funcționari au crezut că există, ceea ce arată că aproximativ o treime din funcționari știu concret de existența acestor experți.

36. Postul emite 18 ore pe zi, 126 ore pe săptămînă.

37. „Pentru elevi, alături de procesul cunoașterii sistematice dobîndite în școală, patriotismul primește noi dimensiuni. Din copilărie, ei percep că țara sîntem noi toți, pămîntul pe care-l muncim, că ea se servește cu muncă cinstită și la nevoie cu jertfă.” *Revista Muzeelor* nr. 4-6/2000, articol semnat de directoarea Muzeului Etnografic din Tîrgu-Mureș. Prin modul în care muzeul prezintă exponatele, prin „noi toți” se poate înțelege în exclusivitate comunitatea românească.

38. Este interesant faptul că la exponatele din Oaș, Ugocea, Codru nu apare inscripția „port românesc din ...”, acest lucru fiind considerat a fi „subînțeles”.

*

István HALLER (n.1962) a absolvit Facultatea de Geologie din Cluj. După 1990 a fost reporter și redactor la mai multe reviste (*Erdély Figyelő*, *Gazeta de Mureș* etc). din 1993 este coordonatorul Biroului pentru Drepturile Omului din cadrul Ligii Pro Europa, din 2001 expert în probleme de discriminare rasială în cadrul proiectului Consiliului Europei „Non-Discrimination Review”. A publicat studii și articole în reviste din România, Ungaria și Germania.

István Haller, *Discriminarea rasială în județele Mureș și Satu Mare*, studiu publicat cu permisiunea autorului.